

«Histoire de la dernière révolte
des catalans et du siège de Barcelone».
Una font per a l'estudi
de la Guerra de Successió
i el seu context historiogràfic

EVA GIL I BEL*

En aquest resum s'exposen els resultats del treball final de recerca del Màster d'Estudis Històrics, l'objectiu principal del qual era presentar l'obra *Histoire de la dernière révolte des catalans et du siège de Barcelone* com un document transcendent, no solament per a l'estudi de la Guerra de Successió a Catalunya —i especialment per al setge de Barcelona—, sinó com una mostra documental significativa per a l'anàlisi de la historiografia al voltant de la Guerra de Successió, en aquest cas des de la perspectiva francesa. Pel seu origen, es tracta doncs d'una historiografia des de la victòria. Una obra emparada per la maquinària propagandística dels darrers anys del regnat de Lluís XIV i fruit de les vinculacions de la cort amb els cercles erudits, lligams, aquests, representatius dels interessos entre els àmbits del poder i de la cultura.

La *Histoire de la dernière révolte des catalans et du siège de Barcelone* es publicà a Lió el 1715, tot just uns mesos després de la derrota catalana de setembre del 1714. L'obra és una relació històrica dedicada al duc de Berwick, el mariscal al capdavant de les tropes franceses durant la Guer-

* Treball final de Màster, llegit al Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona el dia 14 de setembre de 2009, davant el tribunal format pels professors María de los Ángeles Pérez Samper, Jaume Dantí Riu i Agustí Alcoberro i Pericay (director del treball), amb la qualificació d'excel·lent.

ra de Successió i heroi francès de la victòria borbònica a Almansa el 1707 i del setge de Barcelona del 1714. La narració combina la crònica històrica d'uns esdeveniments, encara recents, amb un discurs de to panegíric dirigit al duc de Berwick, expressat ja obertament en la dedicatòria del llibre. Alhora, però, el relat també és un tribut a les dues figures representants de la dinastia borbònica, Lluís XIV i el seu nét Felip V.

La metodologia de la recerca es basa primer en una contextualització historiogràfica i política, imprescindible per acostar-se al màxim a la comprensió de la gènesi de l'obra, per trobar aquells elements que ens il·lustraran més sobre la intenció final del text. Per aquest mateix motiu calia incidir en la recerca sobre l'autoria. Aquesta és una obra declarada anònima, però atribuïda per diverses fonts (majoritàriament diccionaris bibliogràfics editats a França en la primera meitat del segle XIX) a Anthelme Tricaud. Així, ha estat possible oferir un perfil biogràfic de l'autor.

Es tracta d'un dominic lionès, erudit i autor de diversos assajos sobre literatura, història i religió, doctorat a la Sorbona i membre fundador de l'Acadèmia de Belles Arts de Lió durant els primers anys del segle XVIII, que posteriorment fou amonestat per les autoritats eclesiàstiques per la seva vinculació al moviment jansenista. La investigació sobre l'autoria resultava essencial per interpretar una font que, encara que d'encàrrec —un encàrrec anunciat pel mateix autor dins l'obra—, i escrita amb un objectiu propagandístic evident, deixa veure al llarg del text els matisos i les característiques d'un discurs molt personal de l'autor, sensible a uns temes recurrents i concrets, com són el paper de l'estament eclesiàstic o la religiositat popular durant la guerra.

La contextualització historiogràfica ha resultat essencial per emmarcar l'obra en un període o fase de trànsit, a cavall entre el Barroc i la Il·lustració. L'obra es publicà ja entrat el segle XVIII, però fou escrita per algú que es formà durant els darrers decennis del segle XVII —Tricaud va néixer el 1671— i això feia pensar que el text podia presentar característiques d'una historiografia més propera a la de finals del Sis-cents. Quant al context polític, s'ha considerat un doble vessant: d'una banda calia veure quin era l'encaix d'aquests escrits en l'entramat de

l'exercici propagandístic del regnat de Lluís XIV. De l'altra, d'acord amb el personatge a qui es dedica l'obra, calia situar la figura del duc de Berwick i el seu paper en l'elaboració d'aquesta obra, atès que, més enllà de la lloança personal que l'autor li dedica, l'extremat detall que ofereix el text sobre els moviments de Berwick durant el setge ho feia necessari. Així, per comprendre la relació del mariscal amb l'obra calia acostar-se als mecanismes del funcionament de l'àmbit cortesà, per assenyalar la possible competència entre els diferents membres, el sistema d'adjudicació de càrrecs i la importància de la carrera militar relacionats amb els conceptes d'honor, sang, nissaga i la jerarquització dins la mateixa cort.

Seguidament el treball presenta una anàlisi crítica del text per establir la visió dels fets que mostra l'autor i veure per mitjà de quin discurs l'ofereix. Quant a l'anàlisi del contingut temàtic, es consideren els aspectes més discursius del text i no tant aspectes de verificació factual. S'incideix en la visió que ofereix el llibre sobre la societat i les institucions catalanes des de l'òptica francesa. Així, pel que fa al discurs que presenta l'obra, veiem que se sustenta sobre dues idees bàsiques: d'una banda la superioritat militar i moral de l'exèrcit francès, especialment dels seus oficials, per sobre de la dels catalans, dels rebels assetjats i, fins i tot, per sobre de la de l'exèrcit espanyol. Aquesta superioritat la representa i encapçala el duc de Berwick, exemple d'una actitud prudent i continguda davant la victòria.

L'altra idea reiterada al llarg de tot el text fa referència a la imatge dels catalans. L'autor els mostra com un poble tossut i d'una rebel·lia innata i irracional, mantinguda durant el setge fins a la desesperació, causa de la desgràcia i la derrota d'un poble que es presenta com a ignorant, manipulat i indòcil, incapaç de veure l'avantatge d'acceptar el seu rei legítim, Felip V. Per tot això es conclou que la *Histoire de la dernière révolte des catalans et du siège de Barcelone* és una obra concebuda per a la propaganda borbònica francesa, i que més enllà de l'evidència palpable que mostra el discurs de l'obra, queda provat l'encàrrec, d'acord amb el testimoni de l'autor al mateix text.

D'acord amb la recerca, hem constatat que la difusió d'esdeveniments recents per donar publicitat als èxits de la monarquia formava part

de la pràctica de la política de propaganda duta a terme per Lluís XIV i els seus ministres. Aquesta propaganda resultava necessària per a la legitimació d'una corona que havia estat qüestionada, la de Felip V, causa principal d'un llarg conflicte bèl·lic que, d'altra banda, havia suposat un desgast d'efectius econòmics i militars molt importants per a França que havien de ser justificats. Alhora, a la monarquia francesa li calia contrarestar el debat internacional polític i públic de l'anomenat «cas dels catalans» que pamflets i gasetes airejaven arreu dels territoris europeus. Per tot això França fa ús del seu engranatge propagandístic, per influir en l'opinió pública. I ho fa per mitjà de la intervenció en la política cultural i el control de les publicacions, i també per mitjà del control i patrocini de les acadèmies provincials, que adquireixen, des de l'inici del segle XVIII, un paper destacat en la política de control i propaganda a l'interior del regne.

Quant a l'autoria, l'atribució a Tricaud és encertada. Tot apunta que aquest tenia l'oportunitat, el motiu i les relacions adequades per ser-ne l'autor. Per mitjà de la recerca documental duta a terme s'ha comprovat que el mariscal Villeroy, nascut a Lió en el si d'una de les famílies nobles més importants, era amic personal de Lluís XIV i estava vinculat al cercle de l'Acadèmia de Lió, que aplegava la xarxa d'erudits locals, dels quals en formava part també des del seu inici Anthelme Tricaud.

La importància de les relacions personals i institucionals és essencial en l'anàlisi dels cercles d'influència i dels camins que opera la difusió i la propaganda. Des de la seva fundació el 1700 i fins el 1724 —any en què la institució rep finalment la *Carta de patent reial* que l'oficialitza—, l'Acadèmia de Lió concentrà els seus esforços per aconseguir la participació en actes favorables a l'entorn reial i així fomentar l'eix París-Lió, beneficiar la institució, la prosperitat cultural de Lió i dels seus membres. Hem pogut documentar que el 1713, en el marc d'uns actes d'homenatge al rei instaurats pel mariscal de Villeroy i els consellers de Lió, s'encarrega a Anthelme Tricaud un discurs panegíric en honor de Lluís XIV. Després, tal com assenyala Tricaud a l'obra, el juny del 1714 el duc de Berwick —camí de Barcelona per concloure el setge—

s'aturà a Lió uns quants dies, on fou rebut i atès pel mateix mariscal de Villeroy.

La coincidència d'aquestes trobades i la constatació del vincle és molt significativa perquè apunta molt directament a la possibilitat que l'encàrrec que rebé Tricaud fos per mitjà de la seva connexió amb el mariscal de Villeroy, proper al rei, a la cort, a Berwick i al mateix autor, i que es fes, precisament, en aquelles dates prèvies al setge. Un setge que les autoritats franceses no dubtaven poder liquidar aviat de manera victoriosa.

Quant a la qüestió de l'anonimat de l'obra, hem constatat que a les publicacions de l'època els anònims i els pseudònims eren freqüents i responien a motius molt diversos: des de la clandestinitat de l'impresor o de l'autor, fins a estratègies editorials per augmentar les vendes. Per aquest motiu aquests anonimats sovint tenien poc de «secret» entre els cercles erudits, sobretot locals. Així s'explica com malgrat l'anonimat ningú no qüestionava l'atribució a Tricaud.

Per tot això podem concloure que la *Histoire de la dernière révolte* és una obra de propaganda dirigida sobretot a l'interior del regne, però també a l'opinió internacional. Aquesta propaganda es vehicula per mitjà d'una figura heroica, la del duc de Berwick. D'acord amb el text es presenta la imatge d'un militar vencedor i resolutiu, dur però honest, que projecta i representa l'ideal cortesà de començament del segle XVIII i alhora transmet una imatge convenient de Lluís XIV, a qui Berwick representa quan sotmet finalment Barcelona per instaurar-hi un rei legítim, Felip V, el seu nét. El text projecta, doncs, una doble legitimació necessària des de l'òptica francesa, monàrquica i dinàstica. Alhora, d'aquest exercici de propaganda n'és també beneficiari el mateix duc de Berwick, a qui —tot i ben situat de fa anys dins la cort francesa després d'una carrera d'ascens meteòric— calia rendibilitzar els seus èxits militars per solidificar així el seu rang dins una jerarquia cortesana. El rang dins la societat de cort s'estableix d'acord amb paràmetres diversos: per l'antiguitat del llinatge, per les aliances matrimonials i pels oficis i càrrecs importants per al servei de l'estat, a més de les propietats. També per la nacionalitat. En l'escalafó jeràrquic prevalien els nacionals. Un

duc anglès no tenia el mateix rang que un de francès a França. Per exemple, fins al 1696 els Grands d'Espanya no tenien reconeixement a França. El duc de Berwick (anglès i fill natural de James II d'Anglaterra) es nacionalitza francès el 1706. Aquest era un pas necessari per al seu formal reconeixement dins d'una cort amb un alt grau de competència entre els seus membres, sempre amb la necessitat d'augmentar el seu prestigi.

Quant a la possible documentació emprada per l'autor en l'elaboració del text, imprescindible per construir un relat que, encara que parcial, exposa uns fets de manera molt precisa —com si més que un testimoni directe l'autor s'hagués transformat en la pròpia ombra de Berwick—, de moment sols podem apuntar-ne les possibilitats, els indicis. D'una banda és evident que les gasetes que circulaven per Europa informaven de totes les batalles i els fets militars destacats de manera detallada i, molt possiblement, l'autor no tan sols les va consultar, sinó que, de fet, en nomena algunes, i devien bastir en bona part el seu relat. De l'altra, vistes les connexions entre Berwick, Villeroy i Tricaud, es planteja una qüestió: hi ha la possibilitat que a Tricaud li fessin arribar les notes de camp de Berwick? Està documentat que el mariscal mantenia un registre acurat de les seves activitats al camp de batalla. Això no es pot saber del cert, però és una possibilitat que cal considerar.

D'altra banda hem constatat, també, que l'obra era coneguda a Catalunya, si més no Francesc de Castellví així ho demostra uns quants anys més tard, quan escriu les *Narraciones históricas*. De moment, però, no s'han evidenciat més referències contemporànies d'aquesta obra dins l'àmbit català.

Finalment, cal expressar que la *Histoire de la dernière révolte des catalans et du siège de Barcelone* és una obra que ofereix diverses possibilitats de tractament i anàlisi, difícils d'abastar en un treball de recerca de màster. Així, a partir d'aquesta recerca inicial, esperem continuar treballant aquesta font en una propera tesi, per aprofundir en la perspectiva internacional i el ressò del setge de Barcelona i de la Guerra de Successió a Europa, especialment des de l'òptica francesa, per seguir investigant en la imatge exterior de Catalunya al segle XVIII.